

MUSIQA TA'LIMINING O'RTA SINFLARDA YEVROPA MUSIQIY USLUBLARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Rahimova Adolat Umrbek qizi, O'zMPU

“Musiqqa ta’limi va san’at” mutaxassisligi 1- bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: Ilxamov Muxtor Atxamovich,

O'zMPU “Musiqiy ta’lim” kafedراسи dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqqa ta’limining o’rta sinflarda Yevropa musiqiy uslublari didaktik maqsadlarda qo’llashning samarali yo’llarini asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi: uslubiy yondashuvlar orqali tinglash, kuylash va ijrochilik faoliyatida janr-uslub farqlarini ongli anglatish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Metodologiya sifatida qiyosiy-uslubiy tahlil, dars kuzatuvlari, diagnostik topshiriqlar va pedagogik tajriba-sinov elementlari qo’llandi. Ilmiy yangilik Yevropa musiqiy merosini milliy o’quv konteksti bilan uyg’unlashtiruvchi “uslubiy kompetensiya” mezonlarini aniqlash, repertuar tanlashning bosqichli modeli hamda integrativ baholash indikatorlarini taklif etish bilan ifodalanadi. Natijalar o’quvchilarda musiqiy idrok, intonatsion eshituv va badiiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalarni beradi.

Kalit so’zlar: O’rta sinflar, musiqqa ta’limi, Yevropa musiqiy uslublari, uslubiy kompetensiya, repertuar tanlash, tinglash madaniyati, ijrochilik ko’nikmalari, integrativ baholash.

ПУТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ МУЗЫКАЛЬНЫХ СТИЛЕЙ В СРЕДНИХ КЛАССАХ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье обосновываются эффективные способы применения европейских музыкальных стилей в дидактических целях в процессе музыкального образования в средних классах. Целью исследования является разработка механизмов осознанного осмысления жанрово-стилевых

различий в процессе слушания, пения и исполнительской деятельности на основе стилистических подходов. В качестве методологии применялись сравнительно-стилистический анализ, наблюдение за уроками, диагностические задания и элементы педагогического эксперимента. Научная новизна заключается в определении критериев "стилистической компетенции," гармонично сочетающих европейское музыкальное наследие с национальным образовательным контекстом, а также в предложении поэтапной модели подбора репертуара и индикаторов для интегративной оценки. Результаты исследования содержат практические рекомендации, способствующие развитию у учащихся музыкального восприятия, интонационного слуха и художественного мышления.

Ключевые слова: Музыкальное образование в средних классах; европейские музыкальные стили; стилистическая компетенция; подбор репертуара; культура слушания; исполнительские навыки.

WAYS OF USING EUROPEAN MUSIC STYLES IN SECONDARY GRADES OF MUSIC EDUCATION

Abstract: This article substantiates effective ways to apply European musical styles for didactic purposes in secondary school music education. The aim of the study is to develop mechanisms for the conscious expression of genre-style differences in listening, singing, and performing activities through stylistic approaches. Comparative-methodological analysis, lesson observations, diagnostic tasks, and elements of pedagogical experimentation were used as the methodology. The scientific novelty is expressed in the identification of criteria of "methodological competence" that harmonize the European musical heritage with the national educational context, the proposal of a step-by-step model of repertoire selection and indicators of integrative assessment. The results provide practical recommendations that serve to develop students' musical perception, intonational hearing, and artistic thinking.

Keywords: Secondary music education; European musical styles; stylistic competence; selection of repertoire; listening culture; performance skills

O'rta sinflarda musiqa ta'limi o'quvchilarning badiiy qarashlari, estetik didi hamda eshitish tajribasini rivojlantirishda muhim bosqich hisoblanadi. Chunki aynan 5–7-sinflar davrida o'quvchilarning musiqani tahlil qilish qobiliyati kuchayadi, hissiy munosabati barqarorlashadi va ular musiqiy hodisalarni taqqoslash hamda umumlashtirishga tayyor bo'la boshlaydi. Shu sababli ta'lim mazmunini faqat milliy musiqa namunalari bog'lab qo'yish o'quvchining uslubiy fikrlash doirasini cheklab qo'yishi mumkin. Boshqa tomondan esa, Yevropa musiqiy merosini bevosita va o'zgartirmasdan qo'llash ham milliy ta'lim muhitida uning mazmunini to'liq anglashni qiyinlashtiradi. Demak, asosiy ilmiy-metodik vazifa Yevropa musiqiy uslublaridan foydalanishni oddiy misol sifatida emas, balki o'quvchining uslubiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradigan, ongli tinglash va ijrochilik faoliyatini shakllantiradigan, izchil va bosqichli didaktik tizim asosida tashkil etishdan iborat.

Uslubiy kompetensiya deganda o'quvchining musiqa asaridagi ifoda vositalari, shakl tuzilishi, faktura, ritm, lad-garmonik xususiyatlar va janr belgilarini ma'lum tarixiy hamda uslubiy muhit bilan bog'lab tushunishi, ularni og'zaki izohlab bera olishi va sodda ijro faoliyatida namoyon eta olishi tushuniladi. Ushbu kompetensiyani rivojlantirishda o'rta sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlarini inobatga olish zarur. Jumladan, ularning obrazli fikrlashi bilan birga mantiqiy tahlil qilish qobiliyatining rivojlanishi, ijtimoiy bahoga sezgirligi hamda ijodiy o'zini ko'rsatishga bo'lgan intilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Yevropa musiqiy uslublari deganda faqat umumiy "klassik musiqa" tushunchasi emas, balki ancha keng va rang-barang yo'nalishlar majmui tushuniladi. Jumladan, barokko, klassitsizm, romantizm, impressionizm hamda XX asrga oid ayrim oqimlar (masalan, neoklassitsizm yoki minimalizmga yaqin sodda namunalari) o'quv jarayonida alohida ajratib ko'rib chiqiladi. Bu yerda asosiy metodik muammo uslublarning ko'pligida emas, balki har bir uslubni o'quvchi uchun tushunarli va sezilarli qiladigan "asosiy belgilar"ni topishda namoyon bo'ladi. Jumladan, barokko musiqasini o'rganishda polifoniya, uzluksiz ritmik harakat va bezaklarga boy kuylarni tinglash orqali ajratib ko'rsatish muhim. Klassitsizmga esa tartibli tuzilma, muvozanat

va shakliy aniqlikni his qilishga e'tibor qaratiladi. Romantizm misolida kuychanlik, kuchli dinamik o'zgarishlar va shaxsiy hissiyotlarning ifodasi ustuvor bo'lsa, impressionizmدا tovush ranglari va noaniq garmonik tuslarning obraz yaratishdagi roli muhim o'rin tutadi. Shu tarzda yondashuv o'quvchining musiqiy idrokini tartibga solishga xizmat qiladi.

Shundan kelib chiqib, Yevropa musiqiy uslublaridan foydalanish uch asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: tinglash madaniyatini rivojlantirish, vokal-xor hamda cholg'u ijrochiligida uslubiy ifodani shakllantirish va fanlararo bog'liqlik orqali musiqaning madaniy mazmunini ochib berish. Tinglash faoliyati o'rta sinf musiqa ta'limining asosiy tayanch qismi hisoblanadi. Yevropa uslublari aynan shu jarayonda oddiy eshitishdan ongli tinglashga o'tishga yordam beradi. Bunda qisqa, mazmunli musiqiy parchalar bilan ishlash, har bir tinglashdan oldin aniq vazifa qo'yish va yakunda o'quvchilarning fikrini tahlil qilish samarali usul sanaladi. Masalan, dastlabki tinglashda asarning umumiy kayfiyati va janri aniqlanadi, keyingi bosqichda asosiy ohang va ritmga e'tibor qaratiladi, so'ngra esa faktura va tembr o'zgarishlari tahlil qilinadi. Bunday ketma-ketlik o'quvchilarga murakkab musiqalarni ham asta-sekin tushunish imkonini beradi.

Shuningdek, musiqiy tahlilni murakkab ilmiy terminlarga boy qilib yubormasdan, o'quvchilar yoshiga mos, sodda va tavsifiy shaklda tushuntirish muhim. Biroq vaqt o'tishi bilan ilmiy atamalarni bosqichma-bosqich kiritib borish zarur. Pedagogik jihatdan bu yondashuv o'quvchining rivojlanish darajasiga mos keladi: dastlab o'qituvchi yordamida anglangan tushunchalar keyinchalik o'quvchining mustaqil bilimiga aylanadi.

Yevropa musiqiy uslublarini kuylash va xor ijrochiligiga qo'llashda asosiy qiyinchiliklar til, vokal texnika va uslubga xos talaffuz bilan bog'liq. O'rta sinf o'quvchilari uchun chet tilidagi matnlar murakkab bo'lishi mumkin, shu sababli avval vokaliz, bo'g'inlab kuylash yoki tarjima asosida ishlash, keyinchalik esa qisqa original matnli asarlarga o'tish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunda ijroning to'g'riligi faqat intonatsiya aniqligi bilan cheklanmaydi. Har bir uslubga xos ijro belgilarini ham o'rgatish muhim: masalan, barokko va klassitsizmدا yengil va aniq frazalash, romantizmدا keng nafas va kuchli dinamik

ifoda, raqs xarakteridagi kuylarida esa ritmik urgʻularning ravshanligi alohida ahamiyat kasb etadi. Metodik jihatdan “namuna asosida ijro” (model-ijro) va “taqqoslab ijro etish” (kontrast-ijro) usullari samarali sanaladi. Masalan, bir xil kuy turli xarakterlarda ijro ettiriladi va oʻquvchilar bilan qaysi variant uslubga mos kelishi muhokama qilinadi. Bu esa oʻquvchilarda musiqiy eshitish meʼyorini shakllantiradi.

Cholgʻu ijrochiligida esa maktab sharoitiga mos sodda ansambl shakllari qoʻllaniladi. Karl Orff cholgʻulari, pianino yoki elektron klaviatura yordamida uslubiy xususiyatlarni amalda koʻrsatish mumkin. Bu yerda asosiy maqsad professional darajadagi ijroga erishish emas, balki oʻquvchilarga uslub belgilarini amaliy jihatdan his qildirishdir. Umuman olganda, ijrochilik faoliyati tinglash jarayonidagi tahliliy tushunishni mustahkamlaydi. Oʻquvchi ritmik ostinato, kadensiya yoki period tuzilmani amalda bajarganidan soʻng, ularni tinglash jarayonida ham osonroq farqlay boshlaydi.

Fanlararo integratsiya Yevropa musiqiy uslublarini oʻquvchilar uchun “begona” hodisa sifatida emas, balki umumiy madaniy rivojlanishning ajralmas qismi sifatida anglashga yordam beradi. Adabiyot, tasviriy sanʼat va tarix bilan oʻrnatilgan ehtiyotkor va siyosiy jihatdan neytral bogʻlanishlar oʻquvchining obrazli fikrlashini boyitadi. Masalan, klassitsizmni meʼmorchilikdagi uygʻunlik va mutanosiblik bilan, romantizmni tabiat obrazlari orqali, impressionizmni esa rang va yorugʻlik tasvirlari bilan qiyoslash orqali musiqadagi ifoda vositalari yanada aniqroq tushuniladi. Biroq bunday integratsiyada musiqa oʻzining asosiy oʻrnini yoʻqotmasligi kerak. Yaʼni musiqiy asar markazda turadi, boshqa fanlar esa uni chuqurroq anglashga xizmat qiluvchi qoʻshimcha vosita boʻlib qoladi. Shu yondashuv oʻquvchilarda madaniy savodxonlikni rivojlantiradi: ular turli sanʼat turlarini oʻzaro bogʻlay oladi, lekin har birining oʻziga xos tilini ham ajrata biladi. Baholash masalasi ham oʻziga xos yondashuvni talab qiladi, chunki uslubiy kompetensiyani oddiy testlar orqali toʻliq aniqlab boʻlmaydi. Shu sababli kompleks (integrativ) baholash mezonlari qoʻllaniladi. Masalan, tinglash jarayonida uslubiy belgilarni ajrata olish va ularni ogʻzaki tushuntirish, qisqa yozma fikr orqali asarning xarakterini

asoslash, kuylash yoki cholgʻu ijrosida frazlash va dinamikani toʻgʻri qoʻllash, shuningdek ikki asarni qiyoslab oʻxshash va farqli jihatlarini koʻrsatish kabi koʻrsatkichlar muhim hisoblanadi. Bu

mezonlar oʻquvchilarning yoshiga mos holda soddalashtiriladi va ularning tushunish, qoʻllash hamda tahlil qilish koʻnikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, baholash jarayoni ragʻbatlantiruvchi boʻlishi kerak, yaʼni oʻquvchilarni xatodan qoʻrqitmasligi zarur. Chunki musiqani idrok etish koʻpincha shaxsiy hissiyot va tajribaga bogʻliq boʻladi.

Oʻqituvchi baholashda ikki muhim jihatni muvozanatda ushlaydi: oʻquvchining shaxsiy fikrini hurmat qilish va uning fikrini musiqiy asoslar bilan izohlashga oʻrgatish. Oʻquvchi “menga yoqdi” deb aytishi mumkin, ammo nima sababdan yoqqanini musiqiy belgilar orqali tushuntirishga odatlanadi. Bu esa uning musiqiy nutqi va fikrlashini rivojlantiradi. Tadqiqot jarayonida Yevropa musiqiy uslublarini taʼlimga joriy etishda uchraydigan asosiy muammolar ham koʻrib chiqiladi. Birinchi muammo — oʻqituvchining repertuar va uslubiy bilimlari yetarli darajada keng emasligi boʻlib, bu holat darsning oddiy biografik maʼlumotlar bilan cheklanib qolishiga olib kelishi mumkin. Buni bartaraf etish uchun har bir uslub boʻyicha qisqa “uslubiy pasportlar” ishlab chiqish tavsiya etiladi. Ular oʻz ichiga uslubning 4–5 ta asosiy eshitiladigan belgisi, 2–3 ta tavsiya etiladigan musiqa namunasi va darsda qoʻllaniladigan metodik usullarni qamrab oladi.

Ikkinchi muammo — oʻquvchilarning musiqiy tajribasi turlicha ekanligidir. Baʼzi oʻquvchilar musiqa muhitida faol boʻlsa, boshqalarda bu tajriba deyarli mavjud emas. Bu farqni kamaytirish uchun “minimal umumiy repertuar”ni shakllantirish muhim: yaʼni barcha oʻquvchilar uchun majburiy tinglash materiallari va qoʻshimcha, qiziqishga asoslangan tinglash roʻyxatlari ajratiladi.

Uchinchi muammo — texnik imkoniyatlarning cheklanganligi, yaʼni sifatli audioyozuvlar, mos akustika yoki musiqa asboblarning yetishmasligidir. Bunday sharoitda raqamli vositalardan oqilona foydalanish, qisqa musiqa parchalarini qoʻllash va jonli ijroning sodd shakllarini

ko'paytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv xalqaro musiqa pedagogikasida qo'llaniladigan "faol musiqalash" tamoyiliga yaqin bo'lib, o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishga xizmat qiladi.

Yevropa musiqiy uslublarini milliy ta'lim tizimida qo'llashda yana bir muhim jihat — madaniy moslik tamoyilidir. Bu tamoyil ikki tomonlama ahamiyatga ega: bir tomondan, Yevropa uslublari o'quvchining eshitish tajribasini kengaytiradi, polifonik eshituv, shakliyl tafakkur va tembr sezgirligini rivojlantiradi; boshqa tomondan esa, ularni o'rganish jarayonida milliy musiqa bilan o'xshash va farqli jihatlarni qiyoslash o'quvchining badiiy fikrlashini va o'ziga xosligini mustahkamlaydi.

Qiyosiy yondashuvni qo'llashda ehtiyotkorlik zarur: musiqiy uslublarni "yaxshi" yoki "yomon" deb baholash emas, balki ularning har biri qanday tarixiy sharoitda shakllanganini va qanday badiiy vazifani bajarganini tushuntirish muhim. Bunday neytral va xolis yondashuv ilmiylik talablariga mos keladi hamda ta'lim jarayonining tarbiyaviy ahamiyatini ham samarali qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, o'rta sinflarda Yevropa musiqiy uslublaridan foydalanish musiqa ta'limining mazmunini boyitish va o'quvchilarning uslubiy kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Mazkur jarayon faqat turli uslublarni tanishtirish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarda ongli tinglash, tahlil qilish, qiyoslash va ijro etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi tizimli yondashuvni talab etadi.

Shu bilan birga, Yevropa musiqiy merosini o'qitishda milliy ta'lim muhitiga moslashuv, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, hamda fanlararo integratsiyani to'g'ri yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi. Tinglash, ijrochilik va madaniy kontekstni uyg'unlashtirgan holda tashkil etilgan darslar o'quvchilarning musiqiy idrokini chuqurlashtiradi va ularni faol ishtirokchiga aylantiradi. Bundan tashqari, baholashning an'anaviy shakllari bilan cheklanib qolmay, integrativ mezonlar asosida o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlash, ularning musiqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Jarayonda uchraydigan metodik va texnik

muammolarni samarali yechish, shuningdek, madaniy muvofiqlik tamoyiliga amal qilish orqali Yevropa va milliy musiqa uyg'unligini ta'minlash mumkin. Natijada, bunday yondashuv o'quvchilarda keng musiqiy dunyoqarash, rivojlangan estetik did va mustaqil musiqiy fikrlashni shakllantiradi hamda ularning umumiy madaniy savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hasanov A. Musiqa ta'limi metodikasi: umumta'lim maktablari uchun qo'llanma. Toshkent, O'qituvchi, 2018. 192 b.
2. Кабалевский Д. Б. Как рассказывать детям о музыке. Москва, Просвещение, 1989. 256 с.
3. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. Москва, Академия, 2004. 304 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва, Лабиринт, 1999. 352 с.
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/xorijiy-mamlakatlarda-musiqa-ta-limi-metodlari-va-ularni-o-zbekistonda-qo-llash-imkoniyatlari>
6. <https://in-academy.uz/index.php/si/article/download/20382/13745/18756>